

Դ Ի Մ Ա Ն Կ Վ Ա Ր

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՆԵՐՍԵՍԻ ՍՈՒՐԱԳՅԱՆ

“ԵՊԿ հրապարակչության” խմբագիր

Կոմիտաս վարդապետը հայ երաժշտությունը բազմաձայնելու բանալին կարծես հայտնաբերել է մեր իսկ լեռների արծազանքների մեջ: «Սարերի վրով գնաց» խմբերգի սոպրանոն, ձայնի աղբյուրն է, որին հաջորդող ձայները նրա արծազանքն են: Ինչքան ուշանում է արծազանքը, նույնքան հեռանում, մեղմանում, նոսրանում, մարում են հնչյունները:

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԴԱՐԲԻՆՅԱՆ
խմբավար,
Կոմիտասի անվ. ԵՊԿ պրոֆեսոր

Կ Ո Մ Ի Տ Ա Ս Ի

Կոմիտասը 1910թ-ի սեպտեմբերին մեկնեց Կ.Պոլիս և կարճ ժամանակ անց ծավալեց համերգային փայլուն գործունեություն, որի առաջացրած իսանդավառության ախրը փարսավեց ինչպես Թուրքիայի հայաբնակ շրջաններում, այնպես էլ՝ արտասահմանյան գաղթօջախներում: Եգիպտոսի հայ համայնքից սրացավ բազմաթիվ հրավերներ: Ընդառաջելով նրանց խնդրանքին, 1911թ-ի ապրիլին մեկնեց Ալեքսանդրիա: Մի քանի ամիս շարունակ փրոնակյան փրամադրության ու ցնծության մեջ պահեց քաղաքի երաժշտական հասարակությանը, որն էլ իր հերթին սիրով ու ջերմությամբ շրջապարեց մեծ արվեստագետին:

Կոմիտասն իր գործունեությունն սկսեց բովանդակալից դասասիրություններով: Առաջին իսկ հանդիպումից առիթներն էր կրկնում նրա դյուբոնդ ազդեցության փակ պահեց ունկնդրին:

1911թ-ի հունիսի 16-ին, Ալեքսանդրիայի «Ալ-համբրա» թատրոնի մեծ դահլիճում կայացավ Կոմիտասի 190 երգչից բաղկացած երգչախմբի առաջին համերգը: Հաջողությունն աննախադեպ էր: Հիացում՝ օտարներից և պաշտամունք՝ հայերից:

Աննկարագրելի է եղել հանդիսականների սրացած փրավորությունը: Ընդմիջմանը ֆրանսիացի և այլազգի երաժշտագետներ բեմ են բարձրացել, համբուրել Կոմիտասին, իսկ երգչախմբի անդամներին՝ վարդեր նվիրել:

Հայ և օտար մամուլում փրաված հիացական բազում հոդվածներից բերենք մի քանի հատված.

«Անցյալ երեկո, - գրել է համերգին ներկա, հայրենի գրող Ժորժ Միլատի, - «Ալ-համբրա»-ի բեմի վրա հայ ժողովրդի հոգին էր, որ թրթռաց, հո-

գի, որը համակ եռանդ է, և որին ոչ մի ուժ չի կարող բանրել: Այդ հպարտ ժողովուրդը, իր փոքրիկ համայնքով հոգևոր բարձր արժեքներ է պարգևում երաժշտական աշխարհին»*:

Կոմիտասի երգչախմբի մեներգչուհի Արուս Ազարյանը, փարիներ անց, վերհիշելով այդ անմոռանալի օրերը, գրել է. «Կոմիտաս հայ նազելաշուք օրիորդներու հոգիին մեջ կրցավ սիրո հուրը վառել գեղջկական երգերու հանդես: Մեծ վարպետը մտովի մեզի փարսավ հայրենի աշխարհի խորերը, ուր մեր երևակայության աչքով կը տեսնեիք հայ գեղջուկ կինը, որ կերգեր, միաժամանակ պարասպետով երեկոյան կերակուրը:

Քաղիան կանեմ հո բարով,

Դոյնա կեփեմ բիբարով...:

- Ա՛յի, դուք զգացում չունի՛ք, չե՛ք կրնար երևակայել...: Քիչ մը հոգի դրեք ձեր երգին մեջ, - կրեսեր Կոմիտաս:

համերգները Եգիպտոսում

Աննման վարդապետը ճշմարտապես կապերը ցավի, սիրո, ծիծաղի և մանավանդ զրկանքի կյանքը իր գերզգայուն սրբով ու վառ երևակայությամբ: Նայած երգին բովանդակության, ան կուգեր, որ մենք փոխանիստի ըլլալիս մերք գեղջուկ կին, մերք երիտասարդ հարս, մերք սիրահար ու մերք ալ՝ պանդուխտ:

Քանիցս կը կրկներ.

- Եթե դուք պանդուխտ չեք եղած, ուրեմն չեք գիտեր, թե կարոտը ինչ է. զգացում դրեք ձեր շայնի մեջ:

Ու մեր երևակայությունը արևմտյան իրապատկություն բթացած՝ կրկնակի քաջալերության կկարոտեր հայ գեղջուկի մաքուր կյանքն ապրելու՝ երգերու կարարման ժամանակ»:

Ալեքսանդրիայի հայ լրագրողներից մեկը այդ համերգի մասին գրել է.

«Հայկական ժողովրդական երգերի մշակումներն այնքան գմայելի էին, Կոմիտասի անզուգական կարարումներն այնքան անուշ ու հմայիչ, որ համերգեն ետքը, փեղվույն երաժշտանոցի եվրոպացի փնօրենը բեմ կբարձրանա և Վարդապետին շնորհավորելի վերջ, կը խնդրե անունը փայլ երաժշտական այն գործիքին, որ կըրցած է արտաբերել երկնային շայներ: Ու այդպիսի նվագարանի մը բացակայությանը չհավատարմով՝ վարագույրին հետևը կերթա փնփրելու, և սակայն... իզուր»:

Ալեքսանդրիայի համերգներն այնպիսի մեծ փրավորություն են թողնում հայերի և այլազգիների վրա, որ Կոմիտասի համբավը փարսավում է ամբողջ Եգիպտոսում:

Երեք շաբաթ անց, նույն ծրագրով և նույն երգ-

Երաժշտական ԴԱԳԱՍՏԱՆ 4(35)2009

* Կոմիտասը Եգիպտոսում եղել է 1911թ-ի ապրիլ-հուլիս ամիսներին:

շահմանով Կոմիտասը հանդես է եկել նաև Կահիրեում: Տեղի «Աբբաս» թափրոնի մեծ դահլիճում համերգներն անցել են աննախընթաց հաջողությամբ: Հայրկանչական է, որ բացի հայերից, ներկա են եղել նաև փարքեր ազգերի ներկայացուցիչներ, պերսական բարձրաստիճանի պաշտոնյաներ ու դիվանագիտական ներկայացուցիչներ: Նաև՝ երկրի վարչապետը, շքապարտված նախարարներով:

Համերգից հետո Կոմիտասին նվիրում են ոսկե շղթա, ոսկե դրամապանակ և այլ թանկարժեք հուշանվերներ:

Տեղի բազմալեզու մամուլը ըստ արժանվույնի գնահատեց Կոմիտասի համերգները: Բացի «Լուսաբեր» և «Արև» լրագրերից, հիացական ու խառնադաշտ հոդվածներ արվեցին օրաբազմի օրաթերթերում ու շաբաթաթերթերում:

«Էլ-Մուքադդամ» թերթը Կոմիտասին հռչակեց միջազգային հռչակավոր հեղինակություն, քննադատելով արաբներին, որ այդքան հեղու են մնացել երաժշտության ասպարեզում:

«Ալ Վաթան» արաբական թերթում հայ երաժշտության և հայրկապես «համբավավոր հայ երաժշտագետի» մասին լույս տեսավ մի հոդված, որտեղ հեղինակը Կոմիտասին համեմատեց Դավիթ մարգարեի հետ:

«Այս առիթով, - գրել է հոդվածագիրը, - կը շնորհավորենք ոչ միայն հայ ժողովուրդը, այլև՝ ամբողջ Արևելքը: Հպարտության զգացումով կըրնանք պարծենալ, որ մեր մեջ ունինք Կոմիտաս Վարդապետի պես պայծառ արվեստագետ մը»: Իսկ հունական «Տելեգրաֆոս» թերթը մաղթել է, որ «Նախահանամությունը հույն ժողովրդին էլ պարզեի մի Կոմիտաս, որը կորստից կփրկի հունական հին երաժշտությունը:

Ուշագրավ է հայրկապես այն հանգամանքը, որ Կահիրեի համարյա բոլոր թերթերը, բացի հոդվածներից ու խմբագրականներից, գեղեցիկ են Կոմիտասի լուսանկարը, որը այդ օրերին հայերի և արաբների խանութների ցուցափեղկերի զարդն էր:

Կոմիտասը միայն կարող էր մոզական հմայքով դուրսել բոլորին և հայ գեղջուկի պարզ ու սրտառու էր գեղերով մարդկանց հոգին ազնվացնել:

Կոմիտասի համերգները խորապես հուզում են նաև արձակագիր Տիգրան Կամսարականին, որը թեև վաղուց թողել էր գրելը և զբաղվում էր վաճառականությամբ, սակայն «Լուսաբեր» օրաթերթում գրեց մեր մեծ հայրենակցի արվեստը գովաբանող գեղեցկագույն հոդվածներից մեկը, որտեղ հայերենը՝ մեր արքայական լեզուն շարադրված է իր ամբողջ շքեղությամբ: Ահա այն՝ մասնակի կրճարումներով.

«Ի՛նչ հրաշարվեստ հուշարար մըն եք դուք, նախնի ու արդի հայ գեղեցկությանց լիահավատ սիրով, բոլորանվեր ջանքով հեղափոխել, որոնք, ի վնար վերակոչել եք հայրենի աստվածաշունչ մեղեդիներն ու օրհներգությունները, որոնց մեջ են մեր սուրբ նախնյաց հոգիները համբուրել փվիք մեզի: Անցյալ գիշեր, չեք երգերը և չեք կատարումը լսելով, Հայաստան ուխտագնացության փարիք գնեզ,

* Կոմիտաս Վարդապետ

Սկրոիչ Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ժեռնադրեց՝ 1893թ-ի սեպտեմբերի 11-ին արեղա, 1895թ-ի փետրվարի 26-ին՝ վարդապետ: В 1893г. Комитас был рукоположен в иеромонахи, в 1895г. - в сан архимандрита. Komitas Vardapet, Armenian Mkrtich Catholicos undertook in 1893 sep. 11 abegha, in 1895 feb. 26 Vardapet.

կամ ավելի ճիշտ՝ քիչ մը Հայաստան բերիք Եգիպտոսի հայերու: Մենք կկարծեինք, թե Ս.Էջմիածնեն եկած հայ Վարդապետը մյուռոն միայն կբերե. դուք Մասիսն ու Արագածը փոխադրեցիք պահ մը. ո՞վ ըսավ, թե լեռները չեն քալեր...

Մեզմե ո՞վ պիտի կըրնա մոռնալ հայրենիքի հոգեզմայլ այն տեսարանները, զոր խոսքով ու երգով հեռապարզեցիք մեր կարողած աչքերուն. վասնզի չեք երգը, Վարդապետ, կատարյալ ներդաշնակություն մըն է, գույն ունի, խորություն ու մթնոլորտ, լույս ու սրվեր ունի. մեր հոգու աչքերով կարծես Հայաստանը տեսանք:

Ո՞վ վարպետ Վարդապետ, ինչ բանի ավելի հիանամ չեք մեջ, չեք արվեստոր շայնի՞ն, թե՞ գերանուրբ արվեստին, բոցաշեշտ պերճախոսությամբ, թե՞ անզուգական երգելաչեղին, հրապուրիչ բանախոսի՞ն, թե՞ ..., բայց դուք «վիռուկ» մըն եք, հայր սուրբ: Չեք այդ համերգին մեջ հայու հոգին է, որ փոխն ի փոխ կգեղեցիկ ու կաղոթե: Չեք համերգը «հավարամբ» մըն է հայ ցեղին բարձրագույն ընդունակությանց ու անոր անհուն կատարելության:

... Բնարը, զոր կկրեք, չեքը չէ միայն. Գողթան երգիչներեն մեր ցեղին հանձնված նվիրական ավանդ մըն է, որ բախտին բարությունը չեզի վիճակվեր է պահել ու պահպանել. ազգային հարսություն մը, հայկական սեփականություն մըն է անիկա:

Այդ սրբազան ավանդն ի չեռին գացեք հնչեցնելու չեք քնարը ի լուր պանդուխտ հայության, որ «Ավարայրի պլպուկ»-են մինչև հիմա Ղևոնդ Ալիշանով միայն խաբրիկ մը առած էր: Այդ պլպուկը մեր արմավենիներուն վրա թառած է հիմա:

Եվ եթե օր մը գեղեցիկն ու հմայելի, հուզելի ու հուզվելի պահ մը հանգչելու համար հայրենիքի կենսանորոգ կազդույրը երթաք փնտրելու՝ աղաչանք մը ունիմ, Վարդապետ. երբ բարձրանաք այն լեռը, որ հայության ծագմանը նախագահեց՝ անոր վրա «Հիշեցիք և գնեզ», ու լանջքերնիդ Արարարի ծաղկանց բույրովն ու շունչովն առեցուն՝ արչակեցեք չեք այս շքեղ, անզուգական շայնը «Ազարն ի վեր ի Մասիս»:

Հայաստանի արմատախիլ հայերես առ հայրենիք մեր կարողի որդիական ողջույնը թող ըլլա արիկա»:

Երաժշտական ՀԱՅԱՍՏԱՆ 4(36)2009